

Ο ΣΥΓΓΡΑΦΕΥΣ ΤΗΣ ΚΑΙΝΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ *

Der Philosoph und Grammatiker Ptolemaios Chennos. Leben, Schriftstellerei und Fragmente (mit Ausschluss der Aristotelesbiographie). Erster Teil, Einleitung und Text. Schönningh 1914. (Studien zur Geschichte und Kultur des Altertums hsg. von E. Drerup, H. Grimme u. J. P. Kirsch, τόμ. VII, τεύχ. 2), 8ον, σ. XCVI, 57.

Ὁ Ἀλεξανδρεὺς Πτολεμαῖος ὁ Ἡφαιστίωνος, ὁ προσαγορευόμενος Χέννος¹, εἶναι γνωστὸς κυρίως ἐκ τῆς ἐπιτομῆς τῆς *Καινῆς ἱστορίας* αὐτοῦ, τὴν ὁποίαν μᾶς παρέδωκεν ὁ Φώτιος ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ του. Διότι ἐκ τῶν ἄλλων ὑπὸ τοῦ Σουΐδου ἀναφερομένων ἔργων αὐτοῦ, τῆς *Σφιγγὸς* καὶ τοῦ Ἀνθομήρου, οὐδὲ τὸ ἐλάχιστον λείψανον διεσώθη. Ἡ ἐπιτομὴ αὕτη τῆς *Καινῆς ἱστορίας* συνεξεδίδετο, ὡς εἶχεν, ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ τοῦ Φωτίου, τῆς ὁποίας τελευταία κριτικὴ ἐκδόσις εἶναι ὡς γνωστόν, ἡ τοῦ Imm. Bekker (1824-1825), διότι ἡ μεταγενεστέρη αὐτῆς (1860) ἐν τῇ Ἑλληνικῇ πατρολογία τοῦ Migne εἶναι ἀπλὴ ἀνατυπὸς ἰταλικῆς δ' ἐκδόσεως αὐτῆς εἵχομεν πλὴν τῆς πρώτης τοῦ Th. Gale (29 Μαΐου 1875), ἑκδοῦς Λασημάντου, τῆς τοῦ J. I. C. Roulez (ἐν Λιψία 1834) καὶ τῆς τοῦ Ant. Westermann ἐν τοῖς *Μυθογράφοις* αὐτοῦ (ἐν Βρουναῦ 1843). Εἰς ταύτας προστίθεται νῦν ἡ τοῦ κ. Ἀντωνίου Χατζῆ, ἣν ὀρθῶς καὶ εὐλόγως ὁ ἐκδότης χαρακτηρίζει ὡς πρώτην πλήρη ἐκδοσιν. Διότι ἐκτὸς τοῦ ὅτι συμπεριελήφθησαν ἐν ταύτῃ πάντα τὰ λείψανα τῆς *Καινῆς ἱστορίας*, ἧτοι παρὰ τὴν ἐπιτομὴν τοῦ Φωτίου καὶ τὰ παρ' Εὐσταθίῳ τῷ Θεσσαλονίκῃ καὶ τῷ Τζέτζῃ ἀποσπάσματα αὐτῆς καὶ χωρία τινὰ σχολιαστῶν τοῦ Ὀμήρου, τοῦ Λυκόφρονος κ.ἄ., διευκρινοῦντα τὴν διατύπωσιν τῶν ὑπὸ τοῦ Πτολεμαίου ἱστορουμένων, ἡ ἐκδόσις ἐγένετο ἐπὶ νέων καὶ ἀσφαλεστέρων βάσεων. Συμφώνως πρὸς τὰ πορίσματα τῶν ἐρευνῶν τοῦ Edgar Martini περὶ τῆς ἱστορίας τοῦ κειμένου τῆς Βιβλιοθήκης τοῦ Φωτίου, πρὸς ἀποκατάστασιν τοῦ κειμένου δὲν περιορίσθη εἰς μόνον τὸν παλαιότατον κώδικα τῆς Μαρκιανῆς βιβλιοθήκης (A) τοῦ I' αἰῶνος, ἀλλ' ἀπέδωκε τὴν προσήκουσαν σημασίαν καὶ εἰς τὸν ἕτερον (M) τῆς αὐτῆς βιβλιοθήκης τοῦ IB' αἰῶνος, ἀφοῦ, ὡς κατέδειξεν ὁ Μαρτίνι, πάντα τὰ λοιπὰ χειρόγραφα ἀμέσως

* Ἐδημοσιεύθη ἐν Λαογρ. 1917, τ. 5', σ. 282-8.

1. Ἀπὸ τοῦ χεννίου, πτηνοῦ ταριχευομένου ἐν Αἰγύπτῳ. Πιθανῶς τὸ ὄνομα εἶναι τὸ αὐτὸ καὶ τὸ Χένος, ὅπερ ὡς ὄνομα κόσμου τῆς κρητικῆς πόλεως Λατοῦς ἀναγινώσκειται ἐν τελευταίῳ δημοσιευθείσῃ ἐπιγραφῇ τοῦ Β' αἰῶνος π. Χ. (Ἀρχαιολ. δελτίον 1916, τ. Β', σ. 1).

ἢ ἐμμέσως ἐξαρτῶνται ἐκ τῶν δύο τούτων. Πρὸς τοῦτο εἶχε τὴν ἀντιβολὴν ἀμφοτέρων τῶν κωδίκων ὑπὸ τοῦ Μαρτίνι, παραχωρηθεῖσαν αὐτῷ ὑπὸ τοῦ διδασκάλου του, εἰς ὃν καὶ ἀφιερῶνται ἡ ἔκδοσις, καὶ ὅστις παρέσχεν αὐτῷ προσέτι καὶ πλείστας ἰδίαις κριτικὰς παρατηρήσεις περὶ τοῦ κειμένου. Ὡς ἐκ τούτου ἡ προκειμένη ἔκδοσις ἔχει τὸ πλεονέκτημα, ὅτι παρουσιάζεται καὶ ὡς δεῖγμα ἢ πρόδρομος τῆς ἀπὸ μακροῦ ἀναμενομένης ὑπὸ τοῦ φιλολογικοῦ κόσμου ἐκδόσεως τῆς τοῦ Φωτίου Βιβλιοθήκης ὑπὸ τοῦ Μαρτίνι. Συνεισέφερε δὲ καὶ αὐτὸς ὁ κ. Χατζῆς πρὸς ἀποκατάστασιν τοῦ κειμένου παρατηρήσεις, ὧν τινες εὐστοχοί, ἰδίως αἱ ἀναφερόμεναι εἰς τὴν ὀρθογραφίαν καὶ τὸν τονισμόν λέξεων τινων, ἀλλὰ καὶ τινες ἀδόκιμοι ἢ πλημμελεῖς, οἷον τὸ ἐν σ. 23, 2 τῆ, ὅπου ἐκ τῶν δύο φερομένων γραφῶν προκρίνει τὸ ἐπίρρημα τῆ, ἀντὶ τῆς προστακτικῆς τῆ, τὸ ἐν σ. 39, 32 «φιάλην ἐγγεγλυμμένην "Ἐρωτα χρυσοῦν», ὅπου ἂν καὶ πῶς ἐνδοιάζων ἀναγινώσκει "Ἐρωτι καὶ τὴν ἐν σ. 44, 12 διόρθωσιν τοῦ Λευκοπέτραν εἰς Λευκόπετραν.

Τῆς ἐκδόσεως προτάσσεται ἐκτενὴς εἰσαγωγή, ἐν ἣ ὁ ἐκδότης ἀκριβολογῶν περὶ τοῦ συγγραφέως καὶ τοῦ ἔργου του καταγγέλλει εἰς πορίσματα ἀσφαλῆ, καταρρίπτοντα τὰς ἐπικρατούσας περὶ αὐτοῦ γνώμας καὶ τάσσοντα εἰς τὴν προσήκουσαν αὐτῷ θέσιν ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῶν ἐλληνικῶν γραμμάτων. Ὁ Πτολεμαῖος Χέννος ἐθεωρεῖτο ὡς συγγραφεὺς τῆς τῆς Σριγγῶν καὶ τοῦ Ἄρθου μῆρου, ἐν οὐδὲν γνωρίζομεν εἰμὴ τὴν ἐπιγραφήν, ὡς τῆς Καινῆς ἱστορίας· ἀφ' οὗτου δὲ ὁ R. Hercher ἐν ἰδίᾳ μονογραφικῇ ἐπιμετῶσει εἰς συμπληρωτικὸν τόμον τῶν Jahrbücher f. class. Philologie τοῦ 1856, ἐπραγματεύθη περὶ τῆς ἀξιοπιστίας ταύτης διατεινόμενος ὅτι ἀποτελεῖ συναγωγὴν πεπλασμένων εἰδήσεων καὶ στιγματίζων τὸν συγγραφέα ὡς ἀπατεῶνα, ὁ Πτολεμαῖος παρωράθη καὶ κατεφρονήθη. Ὅσακις δὲ τυχὸν ἀνεφέρετο ἡ μαρτυρία αὐτοῦ, ἀνεφέρετο πάντοτε μετ' ἐπιφυλάξεως, ἥτις ἐθεωρεῖτο ἐπιβαλλομένη, προκειμένου περὶ συγγραφέως τοιοῦτου. Ἀλλὰ τῷ 1889 ὁ Χρίστ ἐν τῇ πρώτῃ ἐκδόσει τῆς Ἱστορίας του τῶν ἐλληνικῶν γραμμάτων ἐξέφρασε τὴν εἰκασίαν, ὅτι ὁ ἡμέτερος Πτολεμαῖος ἦτο ὁ αὐτὸς καὶ ὁ φιλόσοφος Πτολεμαῖος ὁ ξένος, ὃν ἀναφέρει Ἄραψ συγγραφεὺς τοῦ ΙΓ' αἰῶνος ὡς φιλόσοφον ἐπιφανῆ, γράψαντα βίον τοῦ Ἀριστοτέλους, διασωθέντα ἐν ἀραβικῇ μεταφράσει. Ἡ εἰκασία αὕτη τοῦ Χρίστ, προσκρούσασα κατ' ἀρχὰς εἰς τινὰς ἀντιρρήσεις, ταχέως ἐγένετο ἀσπαστή, καὶ νῦν οὐδεὶς πλέον διαμφισβητεῖ τὴν ταυτότητα τοῦ Χέννου καὶ τοῦ φιλοσόφου Πτολεμαίου. Ὁ δὲ κ. Χατζῆς ἠδυνήθη δι' ἐπιμελοῦς περισυναγωγῆς πασῶν τῶν μαρτυριῶν καὶ ἐμβριθοῦς κριτικῆς βασάνου αὐτῶν ν' ἀναπτύξη καὶ ἐνισχύσῃ τὴν ὑπὸ τοῦ Χρίστ ἐξενεχθεῖσαν γνώμην καὶ ν' ἀποδώσῃ μὲν εἰς τὸν Χέννον τὸν βίον τοῦ Ἀριστοτέλους, πιθανῶς δὲ καὶ γραμματικά τινα καὶ φιλοσοφικὰ συγγράμματα, φερόμενα ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦ Πτολεμαίου, νὰ διακρίνη δ' ὡς ξένα πρὸς αὐτὸν ἄλλα, θεωρηθέντα ὑπὸ τινων ὡς ἔργα αὐτοῦ, ἦτοι τὸν Ἀγῶνα Ὁμήρου καὶ Ἡσιόδου, τὴν λιπογράμματον

Ἰλιάδα, τὰ συνταγμάτια «Περὶ κριτηρίου καὶ ἡγεμονικοῦ», «Περὶ τῶν στοιχείων» καὶ τὰ «Ὀπτικά».

Ἡ ἀναγνώρισις δ' ὅμως τοῦ Πτολεμαίου ὡς ἐπιφανοῦς φιλοσόφου δὲν ἴσχυσε ν' ἀπαλλάξῃ αὐτὸν ἀπὸ τῆς δυσφημίας, ἣν περιῆψεν εἰς αὐτὸν ὁ ἀπηνής, ἄλλ' ἄδικος ἔλεγχος τοῦ R. Hercher. Καὶ ὡς κυριωτάτη ἀρετὴ τῆς ἐργασίας τοῦ κ. Χατζῆ δύναται νὰ θεωρηθῇ ἡ ἀνασκευή, ἣν ἐπιχειρεῖ ἐν τῇ εἰσαγωγῇ, τῶν γνωμῶν τοῦ γερμανοῦ κριτικοῦ, τὰς ὁποίας, ὡς παρατηρεῖ ἐν σ. LIII, ἀσπάζονται σήμερον πάντες ἄνευ ἐξαιρέσεως (das Ergebnis seiner . . . Untersuchung . . . wird heutzutage von allen ohne Ausnahme angenommen). Ἡ ἀπόλυτος αὕτη βεβαίωσις δὲν εἶναι ἀκριβής. Πρῶτον μὲν ὁ C. Müller (Geogr. Graeci min., τ. I, σ. LII) ἔφερον ἀντιρρήσεις κατὰ τῆς γνώμης τοῦ Hercher, τοῦτο δὲ γινώσκει καὶ μνημονεύει ὁ κ. Χατζῆς. Ἐπειτα καὶ ἐγὼ καὶ ἐν τῷ φροντιστηρίῳ μου ἔδωκα πρὸ ἐτῶν ὡς θέμα τὴν ἔρευναν τοῦ περὶ τῆς ἀξιοπιστίας τοῦ Πτολεμαίου ζητήματος μετ' εἰσήγησιν ὑπὲρ ταύτης καὶ πολλάκις διεκήρυξα ἀντίθετον πρὸς τὴν τοῦ Hercher γνώμην, ὡς ἐν Παναθηναίοις (1901, τ. Β', σ. 125), ἐν Παραδείσῳ (1904, σ. 1109, καὶ ἐν τῇ μεταφράσει τῆς ἱστορίας τῆς ἑλληνικῆς λογοτεχνίας τοῦ Christ (1905, τ. Β', σ. 547).

Τὰ προσαγόμενα ὑπὸ τοῦ κ. Χατζῆ ἐπιχειρήματα εἶναι πάντα ἀρκούντως ἱσχυρὰ καὶ πειστικῶς συντελοῦσιν εἰς ἀνασκευὴν τῆς περὶ ἀναξιοπιστίας τοῦ Πτολεμαίου γνώμης· νομίζομεν δ' ὅτι ἡ ἀνασκευή θὰ ᾔητο πληρεστερα καὶ οὐδένα θὰ κατέλιπεν ἐνδοιασμοῦ περὶ τῆς εἰλικρινείας τοῦ ὡς ψευδολόγου διαβληθέντος συγγραφέως, ἂν ὁ κ. Χατζῆς ἐγίνωσκε καὶ ἐχρησιμοποίει τὸ πλῆθος τῶν σποράδην γενομένων παρατηρήσεων, καὶ δὴ καὶ ὑπ' ἀνδρῶν προκατειλημμένων κατὰ τοῦ συγγραφέως, περὶ πολλῶν τῶν κατὰ μέρος εἰδήσεων αὐτοῦ. Πρὸς βεβαίωσιν τούτου ἀρκούμεθα νὰ μνημονεύσωμεν ὀλίγα τινὰ παραδείγματα.

Ὁ Max Meyer (ἐν Roscher's, Ausführ. Lex. II 325, 30) ὁμολογεῖ ὅτι τὰ περὶ τῆς Ἀρκῆς δὲν εἶναι πλάσμα τοῦ ἀπατεῶνος, ὡς οὐδὲ τὰ περὶ τῶν ἵππων τοῦ Ἀχιλλέως.—Περὶ τῆς ἐπικλήσεως τοῦ Ἀπολλωνίου τοῦ Περγαίου, ἐξ ἧς εὐστόχως ὁ Χατζῆς εἰκάζει ὅτι ὁ Πτολεμαῖος εἶχε πρὸ ὀφθαλμῶν παραγνωσθεῖσαν γραπτὴν πηγὴν, ὁ Hultsch (ἐν Pauly-Wissowa, RE., τ. II, σ. 160) ἀποφαίνεται, ὅτι τὰ παρὰ τῷ Πτολεμαίῳ περὶ μελετῶν τοῦ Ἀπολλωνίου δὲν πρέπει ν' ἀπορριφθῶσιν ὡς ψευδῆ, παρὰ τὴν κιβδηλίαν τοῦ συγγραφέως, διότι ὀρθῶς παρὰ τούτῳ κεῖνται καὶ τὰ περὶ τῶν χρόνων, καθ' οὓς ἔζησεν ὁ Ἀπολλώνιος¹.—Ἄλλοι πάλιν ἄνευ ἐνδοιασμοῦ ἐγκρίνουσι τὴν εἰς τὸν Πτολεμαῖον (σ. 24,22) στηριζομένην διόρθωσιν τοῦ Ἀθηναίου ὑπὸ τοῦ Tourpius

1. Ἀκριβῶς δὲ τὴν περὶ Ἀπολλωνίου εἶδησιν ταύτην ἀπορρίπτει ἀδιστακτικῶς ὡς ἄνευ ἀξίας ὁ Susemihl (Gesch. der griech. Litteratur in der Alexandrinenzzeit, τ. I, σ. 756. 237), στηριζόμενος εἰς τὸ ὑπὸ τοῦ Hercher ἀποδειχθὲν φιλοψευδὲς τοῦ Πτολεμαίου.

περὶ τῆς πατρίδος τοῦ Μάτριδος¹.—Ὁ Rossbach (ἐν *Pauly-Wissowa*, RE., τ. IV, σ. 2213) τὴν περὶ Δάρητος τοῦ Φρυγῶς μαρτυρίαν τοῦ ψευδομυθογράφου, ὡς τὸν ἀποκαλεῖ, Πτολεμαίου (σ. 18, 17), καίπερ ἀναξίαν πίστεως κρίνων, ἀναγκάζεται ἐν τούτοις νὰ ὁμολογήσῃ ὡς ἀκριβῆ.—Ὁ Bloch (ἐν *Roscher's*, Ausf. Lex., III, σ. 245) ἐξ ἀφορμῆς τῶν θείων ἀλῶν, οὓς ἐμυθολογεῖτο ὅτι προσέφερε δῶρον ὁ Νηρεὺς εἰς τὸν Πηλέα, παρατηρῶν ὅτι τὰ περὶ τούτου ἐλήφθησαν προδήλως ἐκ φιλολογικῆς τινος πηγῆς, ἀναγνωρίζει ὅτι καθόλου ὁ Πτολεμαῖος εἶναι πολὺ ἀνώτερος τῆς φήμης του.

Οὕτω παρατηρεῖται τὸ περίεργον φαινόμενον, ὅτι καὶ οἱ πεπεισμένοι περὶ τῆς ψευδολογίας τοῦ Πτολεμαίου, ὡς ἄκεις προσεκτικώτερον ἐξετάζουσιν εἰδήσιν τινα ὑπ' αὐτοῦ ἀναφερομένην, ἀναγνωρίζουσιν ὅτι εἶναι ἀκριβῆς. Ἀλλὰ τοῦτο συμβαίνει, ὡς ἄκεις ἔχομεν τὴν ἐπικουρίαν καὶ ἄλλων μαρτυριῶν, πρὸς ἃς συνδυαζόμεναι καὶ ἀντιβαλλόμεναι αἱ παρὰ Πτολεμαίῳ ἐλέγχονται ὡς ἄξιαι πίστεως. Δυσχερέστατος δ' ὅμως καθίσταται ὁ ἐλεγχος ἕνεκα αὐτῆς τῆς φύσεως τῆς Καινῆς ἱστορίας. Ὡς κατέδειξεν ὁ κ. Χατζῆς, τὸ ἔργον τοῦ Πτολεμαίου εἶναι τοῦ εἴδους τῶν συμμεικτῶν, ὅπου ἠδδοκίμει ἀπὸ τῶν χρόνων τῆς ἀκμῆς τῆς γραμματικῆς κατὰ τὴν ἑλληνιστικὴν ἀποχὴν. Ὁ συγγραφεὺς, γνήσιος περιπατητικὸς, ἠσμένιζεν εἰς τὴν προαναγεγραμμένην παντοδαπῶν μυθοποικῶν, ἱστορικῶν καὶ εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν χαρακμῶν ἀναφερομένων εἰδήσεων, μάλιστα δὲ ἐκείνων ὅσαι, ἀγνωστότεραι ἢ παραδοξότεραι, ἐφαίνοντο ὡς ἐπανορθοῦσαι τρόπον τινὰ ἄλλας ἐπιγραφύσας. Τὰς εἰδήσεις ταύτας, ἐπιζητῶν τὸ καινὸν καὶ ἰδιάζον, ἠρύετο ἐκ πλείστων πηγῶν, τῶν πλείστων ἀγνώστων ἡμῖν. Ἀλλ' ἂν δύναται ἴσως δικαίως νὰ κατακριθῇ ὡς ἄκριτος ἐν πολλοῖς συλλογεὺς ἀπιθάνων εἰδήσεων, δὲν ἐπιτρέπεται ὅμως νὰ χαρακτηρισθῇ ὡς πλαστοουργήσας ταύτας. Καταφανῆ καὶ ἀπροσδόκητον ἀπόδειξιν τῆς εὐκρινείας αὐτοῦ παρέχουσιν ἔστιν ὅτε καὶ αὐτὰ τὰ σφάλματά του. Ὁ κ. X. κατέδειξεν (σ. LXII) ὅτι ἡ ἀκατανόητος εἰδήσις αὐτοῦ περὶ τῆς ἐπικλήσεως τοῦ Ἀπολλωνίου τοῦ Περγαίου ἄγει ἡμᾶς εἰς ἀσφαλὲς συμπέρασμα ὅτι ἠρύσθη ταύτην ἐκ βιβλίου. Λέγει δηλ. ὁ Πτολεμαῖος ὅτι ὁ Ἀπολλώνιος Ε' ἐκαλεῖτο, διότι τὸ σχῆμα Ε' εἶναι παρεμφερὲς πρὸς τὸ τῆς σελήνης, περὶ ἣν ἐκεῖνος μάλιστα κατέγινεν. Ἀλλὰ τὸ σχῆμα τοῦ Ε' δὲν παρουσιάζει ὁμοιότητα πρὸς τὸ τῆς σελήνης, εἶναι δὲ φανερόν ὅτι εἰς τὴν γραπτὴν πηγὴν ἄλλο τι ἔκειτο, κακῶς ἀναγνωσθὲν ὑπὸ τοῦ συγγραφέως ἦτο δὲ τοῦτο τὸ Σῖγμα, τοῦ ὁποῖου τὸ μνηοειδὲς σχῆμα (C) ὑπενθυμίζει τὴν σελήνην, ἡδύνατο δὲ εὐκόλως νὰ ἐκληφθῇ ὡς Ε'. Ἀλλην ἐκ παραναγνώσεως ἀπόδειξιν προσάγει ὁ κ. X. ἐν σ. LXIV. Τὸ ὄνομα τῆς γυναικὸς τοῦ Κανδαύλου, τὸ ὁποῖον ἀποσιωπᾷ ὁ Ἡρόδοτος, δὲν διέφυγε τὰς ἐρεῦνας τοῦ Πτολεμαίου, ὅστις ἀνθ' ἑνὸς μάλιστα ἀνεῦρε πλείονα:

1. Βλ. *Alb. Dieterich*, *Kleine Schriften*, Lpz. 1911, σ. 162.

ἐκαλεῖτο λέγει Νυσία ἢ Τουδῶ ἢ κατ' ἄλλους ἄλλως. Τὰ ὀνόματα ταῦτα δὲν εἶναι εἰκῆ πεπλασμένα, ἀλλ' ἐλήφθησαν ἐκ διαφόρων πηγῶν· ὁ κατὰ αἰῶνα περίπου παλαιότερος τοῦ Πτολεμαίου ἱστορικός Νικόλαος ὁ Δαμασκηνὸς ὀνομάζει Τουδῶ θυγατέρα τοῦ βασιλέως τῶν Μυσῶν τὴν γυναῖκα τοῦ Κανδαύλου. Ὡς δ' εἶκασεν ὁ C. Müller, ὁ Πτολεμαῖος ἀντὶ «Τουδῶ ἢ Μυσία», ὅπερ εὔρεν ἐν τῇ πηγῇ αὐτοῦ, κακῶς ἀναγνώσας «Τουδῶ ἢ Νυσία» ἐδημιούργησε τὸ νέον ὄνομα τῆς συζύγου τοῦ Κανδαύλου.

Καθόλου δ' εἰπεῖν ἐκ τῶν παρὰ Πτολεμαίῳ εἰδήσεων πᾶσαι ἐκεῖναι, περὶ ὧν συμπίπτει νὰ ἔχωμεν καὶ ἄλλοθεν ἀμέσους ἢ ἐμμέσους πληροφορίας, ἐξελέγχονται ὡς προερχόμεναι ἐξ εὐσυνειδήτου συλλεκτικῆς ἐργασίας. Τὸ αὐτὸ δύναται νὰ λεχθῇ καὶ περὶ ἐκείνων, αἵτινες δὲν ἐπιμαρτυροῦνται μὲν ὑπὸ ἄλλου τινὸς συγγραφέως, ἀλλὰ καὶ δὲν πρέπει νὰ θεωρηθῶσιν ὡς πεπλασμένοι, διότι ἢ παραπλήσια εὐρίσκονται καὶ παρ' ἄλλοις ἢ ἐνισχύονται ἐξ ἀσκέτου τινὸς πρὸς αὐτὰς μαρτυρίας.

Οὕτω λ. γ. ἐκ τῆς περὶ τοῦ θανάτου τοῦ Ἀδώνιδος εἰδήσεως (σ. 43, 20) ὁ κ. Σῆμος Μενάρδος (ἐν *Journal of Hellenic Studies*, 1908, τ. 28, σ. 103) διορθῶν τῇ βοηθείᾳ τοῦ Ἡσυχίου τὸ παραδεδομένον ἐν Ἀρσει εἰς ἐν Ἀρσει ἀποκατέστησεν ἐπιχώριον κυπριακὸν μῦθον, ὃν μόνος ὁ Πτολεμαῖος φαίνεται διασώρησεν¹. Ὁ μῦθος περὶ ἐναλλαγῆς τοῦ νεκρομένου καταγάλου τοῦ Ἀχιλλέως μετὰ τοῦ ἀσπαραγάλου τοῦ Γέραντος Δακτύλου (σ. 39, 13) εἶναι συγγενῆς πρὸς τὸν πασίγνωστον περὶ ἀντικαταστάσεως τῆς καταβρωθείσης ὠμοπλάτης τοῦ Πέλοπος δι' ἐλεφαντίνης². Ὑπάρχουσι δ' ἀμφότεροι οἱ μῦθοι οὗτοι εἰς μίαν καὶ τὴν αὐτὴν κατηγορίαν μετὰ πολυπληθῶν ὁμοίων μύθων, παραμυθίων, ἐθίμων ἀρχαίων καὶ νεωτέρων λαῶν³.—Ὁ τάφος τοῦ ἐκκεκομμένου δακτύλου τοῦ Ἡρακλέους μόνον ὑπὸ τοῦ Πτολεμαίου ἀναφέρεται· ἀλλὰ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις ἐφέροντο πολλαὶ παραδόσεις περὶ ἰδιαιτέρας ταφῆς μελῶν τοῦ σώματος ἡρώων⁴ καὶ δὴ καὶ ὁ πλησίον τῆς Μεγαλοπόλεως τύμβος, ὁ καλούμενος Δακτύλου μνήμα, ἐπιστεύετο ὅτι ἦτο τοῦ δακτύλου τοῦ Ὀρέστου⁵.—Ἐν τῷ Γ' βιβλίῳ (σ. 23, 22) ἱστορεῖ ὁ συγγραφεὺς ὅτι ὁ τοῦ Πτολεμαίου κύων ἀνασχισθεὶς μετὰ θάνατον εὐρέθη ἔχων τετριχωμένην τὴν καρδίαν· ἐν δὲ τῷ Ζ' (σ. 43, 1) ὅτι ἐπίσης τετριχωμένη εὐρέθη καὶ ἡ καρδία τοῦ Στιχίου τοῦ Αἰτω-

1. Τὴν διόρθωσιν ταύτην τοῦ κ. Μενάρδου δὲν μνημονεύει ὁ κ. Χατζῆς ἐν τῷ κριτικῷ ὑπομνήματι ἀγνοῶν τὴν ἐν τῷ *Journal* δημοσιευθεῖσαν διατριβήν.

2. Βλ. τὰς μαρτυρίας παρὰ *Roscher*, *Lexic. d. Mythol.*, τ. III, σ. 1170. *Pfister*, *Der Reliquienkult im Altertum*, σ. 208 (RGVV, τ. V).

3. Βλ. *Mannhardt*, *Germanische Mythen*, σ. 42 κέ. 57-74. *Frazer*, *The golden Bough*², τ. II, σ. 418 κέ. Ἐν θηρατικῷ παραμυθίῳ ἢ οὐρὰ ἐλαφίου, τὴν ὁποίαν κατέφαγε δρακόντισσα, ἀντικατεστάθη διὰ χρυσῆς (Παυσαν. Ε', σ. 444).

4. *Pfister*, αὐτ., σ. 321 κέ.

5. *Παυσαν.* Η' λδ' 2. *Frazer*, *Pausanias*, τ. IV, σ. 354 κέ.

λοῦ. Καὶ περὶ τούτων μὲν οὐδεὶς ἄλλος συγγραφεὺς ἀναφέρει τι· ἄλλ' ἀποδίδουσι τὸ αὐτὸ θαυμάσιον ἀνατομικὸν φαινόμενον ὁ μὲν Στέφανος ὁ Βυζάντιος (λ. Ἄνδανία) εἰς τὸν Ἀριστομένη, ὁ Ψευδοπλούταρχος (Συναγ. παραλλ. 4, σ. 306 d) εἰς τὸν Λεωνίδαν, ὁ Σουίδας εἰς τὸν Ἑρμογένη (λ. Ἑρμογένης) καὶ ὁ Εὐστάθιος (εἰς Ὅμ. 78, 46) εἰς τὸν Λύσανδρον καὶ τὸν κύνα τοῦ Ἀλεξάνδρου¹.

Πρὸς συμπλήρωσιν τοῦ ἔργου τοῦ κ. Χατζῆ θὰ ἐκδοθῆ καὶ δεύτερον μέρος, περιέχον ἐρμηνευτικὰ ὑπομνήματα, ὅπερ ἔνεκα τοῦ πολέμου δὲν ἐτύπωθη κατὰ τὸ 1915, ὡς προανήγγειλεν ὁ ἐκδότης.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

1. Ἐκ τοιαύτης τινὸς δοξασίας ἔχουσιν ἴσως τὴν ἀρχὴν καὶ αἱ μεταφορικαὶ ἐκφράσεις τῆς δημώδους «ἐμάλλιασε ἢ καρδιά μου» «τοῦ μάλλιασε τὴν καρδιά»=τὸν κατεπίκρανε (Ἀραβαντιν., Γλωσσάρ. ἡπειρωτ., σ. 60. Βλ. καὶ Πολίτου, Παροιμ. Δ', σ. 26. Πρβλ. καὶ τὴν ἰσπανικὴν παροιμίαν: tener pelos en el corazon: *Wander*, Deutsches Sprichwörterlexikon, σ. 226, 186).